

SUPSTANDARDNI PRIJEDLOŽNI INFINITIV I ODGOVARAJUĆA SINTAKTIČKA SREDSTVA U HRVATSKOM KNJIŽEVNOM JEZIKU

Jasna Melvinger

Slavenski jezici ne poznaju prijedložni infinitiv. Supstandardna sintaktička inovacija, konstrukcija *za* + infinitiv, pojavila se u našem jeziku pod utjecajem odgovarajućih modela kakvi postoje u germanskim i romanskim jezicima.

Normativna gramatika odlučno se protivi upotrebi prijedložnog infinitiva. U našoj se jezičnoj literaturi ne jedanput upozoravalo na ovu pojavu s namjerom da se doprinese njezinu iskorjenjivanju.¹ Međutim, ta sintaktička konstrukcija, česta u razgovornom jeziku, ipak prodire u jezik usmenih medija, novinstva i lijepe književnosti.

U jeziku književnosti, doduše, infinitiv s prijedlogom *za* katkad je stilski funkcionalan, pri karakteriziranju pojedinih likova, te društvenih sredina i slojeva kojima pripadaju. Ali kad god ta sintaktička konstrukcija nije u funkciji *stilskog sredstva*, nužna je energična lektorska intervencija. Zato je korisno utvrditi u kakvim se supstandardnim rečenicama prijedložni infinitiv pojavljuje, kakva je u tim rečenicama njegova uloga, te kojim ga sintaktičkim sredstvima hrvatskoga književnog jezika možemo zamijeniti. S tim ciljem promatrali smo primjenu prijedložnog infinitiva u djelima suvremenih hrvatskih pisaca.²

Konstrukcija *za* + infinitiv u hrvatskom se supstandardu pojavljuje: 1. kao rečenica, 2. kao samostalni ili nesamostalni, sekundarni, rečenički dio, te 3. kao umetnut izraz.

1. Prijedložni infinitiv je rečenica:

Ali Jozo nije surađivao. Njemu Belka bijela pa bijela. *Za plakati!* (IK, 80.) *Za krepati*, ali tako je kako se moglo i očekivati. (IK, 74.)

Vidimo da je riječ o nepotpunim rečenicama u kojima je zapremljena samo sintaktička pozicija predikatnog imena. Ta nepotpunost u funkciji je ekspresivnosti. Potpuna rečenica istoga značenja (*Za plakati* → *To je za plakati*. *Za krepati* → *To je za krepati*) izgubila bi ekspresivnost.

Inače, po svome sadržaju, te su rečenice *modalne*, njima se iskazuje *subjektivna procjena*. Uvijek su osjećajno neneutralne, katkad i osjećajno obojene i kao takove usklične.

¹ Lj. Jonke, *Pojavljaju se grube pogreške, prijedlog za ne povezuje se s infinitivom, Književni jezik u teoriji i praksi*, Znanje, Zagreb, 1965, str. 359—360; Lj. Jonke, *To nije za vjerovati*, *Jezik*, I, 1952, str. 151—152.

² Primjeri, najčešće stilski funkcionalno upotrijebljeni, kao citat iz razgovornoga jezika, uzeti su iz sljedećih djela suvremenih hrvatskih pisaca: Ivan Kušan, *Naivci*, Znanje, Zagreb, 1975. (IK); Zvonimir Majdak, *Tiha jeza*, Otokar Keršovani, Rijeka, 1975. (ZM); Zvonimir Majdak, *Stari dečki*, Znanje, Zagreb, (ZM); Igor Mandić, *Gola masa*, Znanje, Zagreb, 1973. (IM); Slobodan Novak, *Izvanbrodski dnevnik*, Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1976. (SN); Slobodan Šembera, *Memoari jednog tajnika*, Znanje, Zagreb, 1976. (ŠŠ); Antun Soljan, *Luka*, Znanje, Zagreb, 1973. (AŠ).

Zamjenjive su predikatnom klauzulom, npr. *Za plakati* → *Da plačeš. Za krepati* → *Da krepаш*. Pri takovoj zamjeni predikatni glagol u 2. l. jd. nema lično, nego uopćeno značenje tako da je moguće iskazati i subjekt, riječju čovjek: *Za krepati* → *Da čovjek kropa*.

Sintaktički su konkurentne prijedložnim infinitivima ovoga tipa i nepotpune rečenice s glagolskom imenicom: *Za krepati* → *Za krepanje*. *Za plakati* → *Za plakanje*.

2. Prijedložni je infinitiv rečenični dio:

Predikatno ime:

Jest da malo boli, ali to je teoretski za očekivati, zar ne? (IK, 213.) Ni jedan posao nije za podcjenjivati. (ZM, 107.) To ne mreš znati, kit božji, ali nije za odbaciti. (ZM, 13.)

U jeziku navedenim rečenicama s prijedložnim infinitivom odgovarale bi npr. sljedeće s glagolskom imenicom: *Jest da malo boli, ali to je teoretski za očekivanje, zar ne; Ni jedan posao nije za podcjenjivanje*, ali također i rečenice s modalnim predikatima:³ *Jest da malo boli, ali to se teoretski može očekivati, zar ne; Ni jedan posao ne treba podcjenjivati*.

Prijedložni je infinitiv dopuna modalnom predikatu rečenice:

Ti uvijek samo na jedno misliš — zijevne Mariška, što joj nije ni za zamjeriti jer je bila okružena knjigama. (ZM, 87.) A naklada je »Telegrama« pokazala da radoznalost takvoga tipa ni u nas nije tako mala kao što to neke kuloarske molekule nađoše shodnim za misliti i glasno naklapati. (SŠ, 45.)

U navedenim se primjerima prijedložni infinitiv *ne može zamijeniti glagolskom imenicom*: ... što joj nije ni za zamjeriti → *... što joj nije ni za zamjeranje, ... nađoše shodnim za misliti i glasno naklapati → *... nađoše shodnim za mišljenje i glasno naklapanje.

U ovakovim se rečenicama prijedložni infinitiv zamjenjuje infinitivom istog glagola bez prijedloga: ... što joj nije zamjeriti; ... nađoše shodnim misliti i glasno naklapati ili ... nađoše za shodno misliti i glasno naklapati.

Prijedložni je infinitiv priložna oznaka za način:

Kožnata jakna smiješna, a šal oko vrata škaklja za poludjeti. (IK, 148.)

Konstrukciju *za* + infinitiv u navedenom primjeru zamijenit ćemo načinom klauzulom:⁴ ... a šal oko vrata škaklja da poludiš ili ... a šal oko vrata

³ Mogućnost zamjene prijedložnog infinitiva modalnim predikatom dopunjenim infinitivnim oblikom bez prijedloga potvrđuje činjenicu da je svaka rečenica s tom supstandardnom konstrukcijom implicitno modalna. Ako se poslužimo rječnikom generativne transformacijske gramatike: *za* + *infinitiv* je sintaktički oblik, dobiven transformacijskim procesom od modalne ishodišne rečenice. Npr. rečenica *Ima toliko te umjetnosti za naučiti* može se tumačiti kao rezultata preoblike sljedećih dviju ishodišnih rečenica: *Ima toliko te umjetnosti. Treba naučiti tu umjetnost*. Modalnost ishodišne rečenice na razini površinskog ustrojstva može, ali ne mora biti iskazana.

⁴ U djelima iz prijašnjih književnih razdoblja mogu se naći i danas neobični primjeri razgovornoga jezika. V. Anić u svojoj knjizi *Jezik Ante Kovačića* (Školska knjiga, Zagreb, 1971, str. 63.) navodi npr. i sljedeću Kovačićevu rečenicu s prijedložnim infinitivom: *Đipajuć nogami za otepsi blato i vodu*. Tu je prijedložni infinitiv zamjenjiv *namjernom* rečenicom.

škaklja da čovjek poludi.

Prijedložni infinitiv je *nekongruentni atribut*:

Ima toliko te umjetnosti *za naučiti*. (AŠ, 85.) Može biti neki dobar novi stil *za prodati*. (IK, 148.) To je duhovna vještina koja prerasta u materijalnu snagu, pravi izum *za patentirati*. (IK, 28.) Kad bi se razgrnulo, mlado je, mora biti da ima nešto i *za pipnuti*. (IK, 207.) Nešto *za popiti*? (ZM, 98.)

Konstrukciji *za* + infinitiv u navedenim rečenicama razgovornoga jezika, u standardnom bi jeziku odgovarala glagolska imenica s rečeničnom funkcijom nekongruentnog atributa. Npr. *Može biti neki dobar novi stil za prodaju; Nešto za piće? ... pravi izum za patentiranje* itd.

Konkurentno sintaktičko sredstvo prijedložnom infinitivu ovdje je i atributna rečenica, odnosna, s modalnim predikatom: *Ima toliko te umjetnosti koju treba naučiti; Može biti neki dobar novi stil koji se može prodati* ili pak veznička atributna rečenica: *Ima toliko te umjetnosti da se nauči; ... mlado je to, mora biti da ima nešto i da se pipne*.

3. Prijedložni infinitiv je *umetnut izraz*:

Nitko ne zna za naš strašni udes i još je rano, *za pravo reći*. (SN, 19.)

Umjesto umetnutog izraza u navedenom primjeru mogli bismo u rečenicu umetnuti pogodbenu klauzulu ili infinitiv istog glagola bez prijedloga: *za pravo reći* → *ako bi se pravo reklo*; *za pravo reći* → *pravo reći*.

Uobičajene preporuke da konstrukciju *za* + infinitiv treba zamjenjivati odgovarajućim oblikom glagolske imenice treba, dakle, dopuniti upozoravanjem i na druga sintaktička sredstva hrvatskog standardnog jezika koja su, u danome kontekstu, katkada stilski prihvatljivija od glagolske imenice ili se pak mogu koristiti i onda kada, iz morfoloških razloga, zamjene glagolskom imenicom nije moguća.

S a ž e t a k

Jasna Melvinger, Pedagoški fakultet, Osijek

UDK 801.561:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 16. studenoga 1981.

L'infinitif précédé de la préposition »za« et les procédés syntaxiques correspondants dans la langue littéraire croate

Dans le présent article on relève les différentes fonctions de l'infinitif précédé d'une préposition dans la langue parlée croate, ainsi que les différentes possibilités de substitution de cette construction par les procédés syntaxiques littéraires. On y tient compte aussi de la modalité implicite de l'infinitif précédé d'une préposition.